

1.01
Prejeto 21. 3. 2008

UDK 330.831-8(407.4)"19"

Žarko Lazarevič*

Gospodarski koncepti slovenskega liberalizma

IZVLEČEK

V razpravi avtor obravnava ekonomske koncepte slovenskega liberalizma do druge svetovne vojne. V dolgoročni perspektivi izpostavi specifične in omejeni domet ekonomsko-liberalnih idej v slovenski socialno in ekonomsko nestrukturirani družbi. Posebej opozori tudi na ideološki preobrat v tridesetih letih, v časih velike gospodarske krize, ko so se nosilci ekonomskega liberalizma za obrambo lastnih položajev odrekli temeljnemu postulatoma liberalne gospodarske misli. Ekonomski liberalizem je bil tako potisnjen na robne družbenega dogajanja, v intelektualne kroge, ki so ekonomsko liberalno misel gojili še naprej.

Ključne besede: Slovenija, gospodarstvo, liberalizem, ekonomski liberalizem, Slovenci

ABSTRACT

ECONOMIC CONCEPTS OF SLOVENIAN LIBERALISM

In the following deliberation, the author focuses on the economic concepts of the Slovenian liberalism until World War II. In the long-term perspective, he emphasises the specifics and limited range of liberal economic ideas in the Slovenian socially and economically unstructured society. He also brings a special attention to the ideological change in the 1930s, in the time of the great economic crisis, when the advocates of economic liberalism renounced the basic postulates of the liberal economic thought in order to preserve their own positions. Thus economic liberalism was pushed to the brink of social developments, into the intellectual circles, which kept nourishing the liberal economic thought.

Key words: Slovenia, economy, liberalism, economic liberalism, Slovenians

---

* Dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg1, 1000-Ljubljana; e-mail: zarko.lazarevic@inz.si

V razpravljanju o gospodarskih konceptih slovenskega liberalizma je nedvomno potrebno kot celoto vzeti čas stoletja od srede devetnajstega stoletja do druge svetovne vojne. Glede na značilnosti je doba enotna, sam nastanek Jugoslavije ni pomenil velike prelomnice v idejnem smislu. Zato lahko brez bojazni, da bomo veliko zgrešili, zatrdimo, da so dvajseta leta, ko govorimo o slovenskem liberalizmu, podaljšek miselnega okvira izpred prve svetovne vojne. Pravo prelomnico na idejni ravni je povzročila velika gospodarska kriza v tridesetih letih 20. stoletja, ko je bila liberalna gospodarska misel na velikih preizkušnjah. Samoumevno je, da ne samo v Sloveniji. Hkrati je treba opozoriti, da ta čas zaznamuje tudi velika fragmentacija liberalnega tabora ne samo na organizacijskem, temveč tudi na idejnem področju. Da bi lažje ilustrirali dolgi gospodarsko-idejni historični lok in v tem kontekstu tudi prelom tridesetih let, je nujno potrebno na shematični ravni predstaviti gospodarske in socialne okoliščine, v katerih so se oblikovali in delovali zastopniki liberalizma na Slovenskem. Iz konkretnega historičnega okolja namreč izvirajo značilne poteze slovenskega liberalizma na ekonomskem področju, in to v celotnem loku dinamičnega stoletja od druge polovice devetnajstega stoletja pa do druge svetovne vojne.

Če se ozremo nazaj v devetnajsto stoletje, vidimo, da na ravni modernizacijskih jeder in protoindustrializacijskih pojavov Slovenija pravzaprav ni nič zaostajala za bližnjo soseščino. Prvi pojavi industrijskih podjetij ali denarnih zavodov segajo že desetletje ali dve pred sredino devetnajstega stoletja, se pravi v čas, ko je industrializacija kot kontinuiran proces že preskočila z britanskega otoka na zahodnoevropske atlantske obale. Potem pa se pokaže temeljna dilema slovenskega prostora in gospodarskega razvoja. Sorazmerno zgodnjim modernizacijskim vzklikom ne sledi proces in tako prvi poskusi za dolgo ostanejo osamljeni poskusi, tujki v tradicionalnem prevladujoče agrarnem gospodarskem okolju. Tudi odprtje Slovenije v evropski prostor z izgradnjo južne železnice ni prineslo pospeška v tej smeri. Prej nasprotno, vsaj za Kranjsko je mogoče reči, da je imela v drugi polovici devetnajstega stoletja bolj agrarni videz kot prej. Pričakovane koristi od železniškega omrežja so bile potisnjene nekam v oddaljeno prihodnost. Nekoč razvito obrtno proizvodnjo je izpodrivala industrija.

Industrializacija na Slovenskem dobi značilnost kontinuiranega procesa v osemdesetih oziroma v devetdesetih letih 19. stoletja, torej približno pol stoletja po prvih obetavnih začetkih. Podobno kakor v primeru denarnih zavodov, le desetletja so malo bolj vsaksebi. S tako poznim izhodiščem se Slovenija ni zmogla industrializirati v času do prve svetovne vojne. Slovenija pa je za povrh vsega za kaki dve desetletji zamudila tudi živahno ustanoviteljsko mrzlico v Avstriji. Gospodarski dosežki so Slovenijo uvrščali v sivo avstrijsko povprečje in s tem glede na primerjalni mednarodni položaj habsburške monarhije na obrobje evropskih gospodarskih modernizacijskih procesov. Tudi stopnje gospodarske rasti v slovenskih deželah, ki so malenkostno odstopale navzgor v primerjavi z drugimi avstrijskimi deželami, niso, tudi na dolgi rok ne, obetale konvergence z razvitejšimi sosednjimi predeli.

Iz teh besed je očitno, da se slovensko okolje ni zmoglo enakovredno vključevati v modernizacijske procese. V ekonomskem razvoju je znatno zaostajalo za svojo okolico, kar je določalo oziroma bilo pogojeno tudi s socialno strukturo. Ob prelomu v dvajseto stoletje je bila Slovenija še vedno enostransko strukturirana

družba. Absolutno je prevladovala agrarna struktura, približno 80% prebivalstva je bilo odvisno od kmetijstva. Meščanstva, naravnega okolja za vznik ekonomskega liberalizma, je bilo malo. Pa tudi njegova struktura je bila skromna. Prevladovali sta dve plasti. Na eni strani izobraženci in uradništvo, na drugi množica malih obrtnikov in trgovcev. Svet velikega in ambicioznega podjetništva je bil v slovenskem okolju bolj redka pojava. Slovenci so bili gospodarsko in socialno v podrejenem položaju.

Obe prevladujoči značilnosti, se pravi relativno zaostajanje za okolico in prevlada drobnogospodarskega sektorja, sta determinirali družbene odzive. Med seboj sta bili vzajemno soodvisni in součinkujoči. Prevladujoči drobnogospodarski sektor je bil nenehno ogrožen ob počasnem napredovanju domače industrializacije in predvsem zaradi konkurence iz drugih predelov habsburške monarhije ali širše. Gospodarski stiski se je pridruževal tudi občutek nacionalne ogroženosti. Nema-lokrat se je namreč zdelo, da gresta družbena in gospodarska modernizacija z roko v roki z raznorodovanjem oziroma asimilacijo.

Te okoliščine so porodile dva pojava, ki sta obvladovala slovenski prostor v drugi polovici devetnajstega stoletja. Gre za latentni protikapitalizem in za prav tako latentni nacionalizem. Protikapitalizem kot odgovor na primerjalno nižjo stopnjo gospodarske učinkovitosti in gospodarske nekonkurenčnosti, denimo nasproti Nemcem. Nacionalizem pa kot izraz emancipacijske težnje na političnem, socialnem in gospodarskem področju. Oba pojava sta se združila v ideologiji ekonomskega nacionalizma kot orodja družbene in gospodarske modernizacije slovenskih pokrajin. Tako so na eni strani stalnica klici državi po protekcionizmu, ne samo navzven, temveč tudi na notranjepolitičnem področju. Oblikujejo se jasno oblikovane zahteve za zaščito oziroma ohranitev ekonomskega položaja predstavnikov drobnogospodarskega sektorja, da bi država z njimi amortizirala za ta sloj neugodne učinke liberalnega tržnega sistema. Na drugi strani pa nacionalizem učinkuje kot dodatni motivacijski element, ki naj spodbudi hitrejšo modernizacijo gospodarske in socialne strukture znotraj lastne narodnosti.

V takem okolju je bilo, kot še marsikje v Evropi, kaj malo prostora za čisto liberalno misel. Vsako vztrajanje na klasičnem ekonomskem liberalizmu brez upoštevanja gospodarskih in socialnih značilnosti slovenskega prostora bi lahko obstajalo le na ravni intelektualnih abstraktnih teoretskih modelov. Liberalizem kot politična praksa je moral v svojo konceptualizacijo vgraditi prevladujoče značilnosti gospodarskega in socialnega razvoja, če se je želel uveljaviti v slovenskem političnem prostoru. To je pomenilo, da so zastopniki liberalnih konceptov na gospodarskem področju morali vključiti tudi močno socialno noto in zahteve drobnogospodarskega sektorja, ki je bil njihova ciljna skupina. Deklarativno izjavljanje za liberalca je bilo že na političnem področju prava izjema,¹ še manj ga je zaslediti na področju ekonomije. Od liberalnih postulatov je v programih ostajala na prvem mestu pravica do zasebne lastnine in priznanje velike vloge dobička v gospodarskem življenju. Profitni motiv torej kot gibalno gospodarskega napredka. Seveda pa so ob tem terjali usklajeno in široko državno pobudo za ustvaritev spodbudnega okolja za lažjo prilagoditev drobnogospodarskega sektorja tržni eko-

¹ Vasilij Melik: Slovenski liberalni tabor in njegovo razpadanje. V: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1982, št. 1-2, str. 19.

nomiji. Pozabljali pa niso niti na poudarjeno vlogo samoodgovornosti posameznika za lastni položaj oziroma gospodarski uspeh.²

Slovenski liberalci so v vsakdanje gospodarsko življenje vpeljali združništvo. Bili so njegovi pglavitni pobudniki v začetnem obdobju, in to kljub njegovim izrazito kolektivističnim poudarkom. To je bilo mogoče, ker so ga prilagodili svojim potrebam. Niso mu dajali druge konotacije kot priložnostnega orodja, blažilca za olajšano prilagoditev drobnogospodarskega sektorja prevladujoči logiki kapitala. Ideoloških primesi je bilo v začetnem obdobju "liberalnega združništva" malo, če odmislimo močno nacional(istič)no noto.³ S prevzemom modificiranega Schulze-Delitschevega modela so oblikovali tako zvrst združništva, ki je v svojih izhodiščnih načelih izpostavljalo značilnost meščanskega okolja. Meščansko okolje, bolj prežeto s pridobitniškim duhom, manj obremenjeno s skupnostjo, bolj individualizirano, gospodarsko in premoženjsko bolj diferencirano, je pač narekovalo prevzem ustrezne organizacijske oblike, ki je zadovoljevala navedene gospodarskosocialne značilnosti. In organizacijsko načelo tega združništva je bilo blizu delniški družbi, nemalokrat so ga uporabljali kot nadomestek za delniške družbe ob siceršnjem pomanjkanju kapitala in izkušenj⁴ ter prisotnem nezaupanju. Kasneje se je združna oblika izkazala za preveč omejujočo in začelo se je medsebojno oddaljevanje "liberalnega" združništva in političnega liberalnega tabora.⁵ Proces je bil dokončan po prvi svetovni vojni, po prestopu v jugoslovansko državo,⁶ čeprav so že od devetdesetih let devetnajstega stoletja v ospredje zanimanja stopile delniške družbe.

V Jugoslaviji so se razmere večplastno spremenile, zlasti na ravni gospodarsko-socialnega okolja. Slovenija je v novem okolju kljub svojim relativno skromnim dosežkom postala gospodarsko najnaprednejši del. Kot pri drugih vzhodno-evropskih narodih je tudi v Sloveniji v tem času začela prevladovati retorika in praksa ekonomskega nacionalizma.⁷ Kot zelo pomemben dejavnik je vstopila država, in to država kot kompenzacija za nezadostno oblikovano družbeno in institucionalno okolje za hitrejši gospodarski razvoj. Kot konstitutivni element nove države so Slovenci pridobili tisto, kar jim je manjkalo znotraj habsburške monarhije: dostopnost državnih mehanizmov za uveljavljanje lastnih interesov. Država je zagotavljala pospešeno akumulacijo kapitala, kar ni bilo v nasprotju z večdesetletnimi slovenskimi hotenji. In v takem protekcionističnem okolju, v pogojih

² Vsekakor jih je navedeno najbolj razlikovalo od konservativnega pola slovenske politike, ki je svoj verbalni antikapitalizem utemeljeval bolj ideološko. Vodilo jim je bil boj proti dobičku kot osnovnemu gospodarskemu gibal, kot viru vsega zla v liberalno ustrojeni ekonomiji. Več v *Narodni gospodar*, 1907, št. 16, str. 257-258.

³ Vladimir Pušenjak: Slovensko združništvo in sodelovanje učiteljstva pri istem. *Zadruga*, 1907, št. 9, str. 194-195.

⁴ Več v Žarko Lazarevič: "Aristokrati" in "demokrati" med združniki? V: *Gestrinov zbornik*. Ljubljana 1999, str. 351-364.

⁵ K temu je veliko pripomoglo nekaj zapovrstnih odmevnih polomov "liberalnih" zadrug, v katere so bili vmešani tudi vodilni liberalni politiki, zlasti sodno razčiščevanje poloma zadruge Agro-Merkur. Več v *Narodni gospodar*, 1914, št. 10, str. 105-110; *Slovenec*, 6. 4. 1914, št. 77.

⁶ Odmikanje je bilo tudi posledica dejstva, da so bili interesi organiziranih združnikov nemalokrat v nasprotju z interesi posameznih profesionalnih skupin znotraj liberalnega tabora. V tem pogledu je značilna polemika, ko so pri "katoliški" Združni zvezi začeli z intenzivnim snovanjem potrošniških zadrug. Le-te so s povezovanjem nabavnih in prodajnih poti z nižjimi cenami neposredno ogrožale trgovce. V začetku resda le na podeželju, a strah je imel velike oči tudi v mestih. Takrat se je v liberalnem Slovenskem narodu začela prava gonja proti konzumnemu združništvu.

⁷ *Slovenski narod*, 25. 12. 1919, 6. 7. 1918.

spremembe relativne ravni cen v korist industrijskega sektorja, je v Sloveniji prišlo do industrializacijskega sunka. Tako kot drugje v Vzhodni Evropi je prednjačila tekstilna industrija, tako da se je tehtnica ustvarjenega domačega proizvoda oziroma dohodkov že nagnila v prid neagrarnih dejavnosti. Obdobje med obema vojnama je temeljito zaznamovala velika gospodarska kriza. Za trideseta leta ni bilo mogoče uporabljati glagolov, ki bi gospodarsko življenje opisovali s pozitivnim napredovanjem ali rastjo, govorimo lahko le o upadanju, zdrs, zniževanju ali izgubljanju. In take razmere so terjale nov premislek.

Znotraj slovenskega liberalnega tabora, ki je začel razpadati na različne skupine, je v dvajsetih letih vladal konsenz glede prepričanja o umestnosti liberalnodemokratskega modela družbene ureditve. Na gospodarskem področju je vladna aktivna politika ekonomskega nacionalizma z namenom krepitve domačega podjetništva povsem ustrezala dotedanjim programskim izhodiščem o nujnosti razvoja velike industrije in trgovine. Socialni poudarek tudi v novih razmerah ni zbledel. Bolj pa je prišlo do izraza prizadevanje za skladen družben razvoj, želja po preprečevanju gospodarsko-socialnih konfliktov v družbi. S tem modelom so dejansko stopili v novo državo, saj ga je že leta 1918 izoblikoval Milko Brezigar. Njegova načela je mogoče strniti v naslednje točke: 1) na notranjem trgu liberalna gospodarska načela, navzven proteccionizem, da bi se okrepila domača podjetnost, 2) spodbujanje podjetništva ali z drugimi besedami priznavanje profitnega motiva kot gibalna gospodarskega napredka, 3) gospodarsko šibkejši naj bi se še naprej oprijemali združništva, da bi lahko ekonomsko obstali, 4) tehnološki in organizacijski prehod od ekstenzivnega k intenzivnemu gospodarjenju, 5) nujnost ustrezne socialne politike za uravnoteženje gospodarskega razvoja.⁸

Prav gotovo lahko zatrdimo, da je bil tak koncept prevladujoč znotraj liberalnega pola slovenske politike ne glede na to, da so ga različni akterji ali skupine liberalcev reproducirale z nekoliko diferenciranimi poudarki.⁹ Stalnica dvajsetih let je bil tudi nacionalizem, tako v zagovarjanju ekonomskega nacionalizma kot v pristajanju na unitarno jugoslovanstvo ali slovenstvo.¹⁰

Kljub drugačnim razmeram, navsezadnje so dvajseta leta "zlata doba" slovenskega kapitalizma, se miselni svet nosilcev liberalizma v dvajsetih letih torej ni prav veliko spremenil. In v tem se potrjuje izhodiščna teza. Se je pa močno spremenil položaj posameznikov iz liberalnega tabora. Mnogi so namreč prevratni čas izrabili za napredovanje na socialni in premoženjski lestvici. Prevratna doba, ki je liberalno časopisje zaznamovala z močno nacionalistično noto, je s procesi "slovenizacij" gospodarskih subjektov ponujala priložnost za bogatenje. In to bogatenje je bilo s stališča sodobnikov sporno moralno, ne zakonsko. Ni bilo plod dela, temveč izkoriščanja položajev,¹¹ tudi oblastnih. Pojma liberalec in liberalno sta pridobila še nekoliko več slabšalnega prizvoka.¹² Ni se spremenilo veliko, tudi v obdobju

⁸ Milko Brezigar: Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva. Celje 1918, str. 11-28.

⁹ Jurij Perovšek: Programi slovenskih političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918-1929). Ljubljana 1998.

¹⁰ Več o tem v Jurij Perovšek: Na poti v moderno. Ljubljana 2005, str. 43-48, 145-190.

¹¹ Daleč najbolj razvpita in sporna gospodarska osebnost tega časa je bil Avgust Praprotnik, ki je bil povezan z vsemi velikimi gospodarskimi škandali v Sloveniji v dvajsetih letih. Veljal je za simbol nebrzdanega kapitalizma v slovenski različici. Več o tem v Žarko Lazarevič, Jože Prinčič: Bančniki v ogledalu časa. Ljubljana 2005, str. 80-86.

¹² V katoliškem taboru sta izraza veljala domala za psovko. Glej v Vasilij Melik: Slovenski liberalni tabor in njegovo razpadanje. V: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1982, št. 1-2.

med obema vojnama so slovenski liberalci še vedno nagovarjali omejen krog Slovencev, podobno kot v devetnajstem stoletju. Ni jim uspel prodor med širše sloje prebivalstva, kot nekdanj so imeli še naprej podporo med bogatejšimi meščani in kmeti, izobraženci in uradništvom.¹³

Opora je bila ista, gospodarsko-socialna stvarnost tridesetih let pa nekaj povsem drugega. Globina sprememb, obseg in dolgotrajnost krize so se dotaknili tudi zaledja slovenskega liberalizma. V tridesetih letih so bili prizadeti tudi bogatejši sloji v mestih in na podeželju. Pojavi, kot so bili padec cen in kupne moči, upadajoči dohodki, dolžniška kriza in obsežna brezposelnost, so postali stvarna grožnja blagostanju vsega prebivalstva. Obubožanje in ogrožanje ekonomske eksistence se ni ustavilo samo pri majhnih kmetih in delavcih. Vsakodnevno so jih izkušali tudi sloji, katerih interese so zagovarjali slovenski liberalci. To je bila novost, saj tako velike in globoke krize do tedaj še niso pomnili. In takrat, ko je bilo ogroženo njihovo blagostanje, sta se teh "liberalnih" slojev polastila negotovost in strah. Dotaknili sta se jih socialna in ekonomska stiska. V prvi vrsti so sicer čutili svojo bolečino, a pot za poslušanje tegob in razumevanje nezavidljivega položaja drugih slojev je bila odprta.

Trideseta leta tako predstavljajo točko preloma. Prišlo je do velikega idejnega preobrata. Že tako nekonsistentno definiran slovenski ekonomski liberalizem je izgubil družbeno legitimnost. In to ne samo v krogih, ki mu še zdaleč niso bili blizu, temveč tudi med znatnim delom prebivalstva, ki ga je sicer sprejemalo za podlago svojega ideološkega profila. Trideseta leta so bila čas, ko se je zdelo, da se je liberalni model družbene in gospodarske zasnove povsem izčrpal. Znova je prišlo do močnega porasta antikapitalizma. Razmišljanja o gospodarskem ustroju so šla v smeri načrtovanega, preglednega in predvidljivega gospodarskega in družbenega razvoja z odpravo ali omejitvijo tržnih zakonitosti. Nastopil je čas velikih socialno-gospodarskih doktrin in njihovih gorečih zagovornikov, ko so terjali spremembo človekove narave, to je odpoved zasebnim gospodarskim koristim in pridobitniškemu duhu v korist družbe kot celote, in povečanje družbene odgovornosti individualnega podjetniškega udejstvovanja. Posameznik bi moral svoje interese podrediti višjim kolektivnim skupnostim: razredu, stanu/korporaciji, narodu ...¹⁴

V tako dramatičnem okolju za liberalizem ni bilo več prostora, še zlasti zato ne, ker so tudi njegovi dotedanji zastopniki začeli dvomiti v svoje ideološko prepričanje. Tako ni presenetljivo, da so načela ekonomskega liberalizma začeli zapuščati tudi liberalci sami. Ekonomsko-socialna slika Evrope, Jugoslavije ali Slovenije jih je prepričevala, da je treba iskati rešitev v drugačni smeri. In so jo našli v tem, da so se oprijeli naukov o usklajenem družbenem in gospodarskem razvoju, o družbeni solidarnosti. Prihodnost so videli v načrtnem gospodarstvu in s tem v velikem ekonomskem in socialnem državnem intervencionizmu. Celo več, odrekli so se individualizmu in pristali so tudi stanovskokorporativno ureditev in tudi na omejitvev demokratičnih svoboščin, če bi to zagotavljalo, da kriza tridesetih let ne bi obstala kot "stalno stanje".¹⁵

¹³ Melik, n. d., str. 20.

¹⁴ Žarko Lazarević: Prebivalstvo, družba, gospodarstvo pri Slovencih v tridesetih letih. V: Slovenska trideseta leta. Ljubljana 1997, str. 33-42.

¹⁵ Perovšek, Na poti v moderno, str. 48.

Čeprav je liberalizem ostal na obrobju prevladujočih ideološko-političnih konstrukcij tedanje stvarnosti, pa kot misel, tudi na ekonomskem področju, ni povsem poniknil. V slovenski družbi so se našli posamezniki in skupine, ki so z analitično pronicljivostjo videli prek plotov prevladujoče miselnosti. Tako je, denimo, Drago Potočnik, urednik revije Tehnika in gospodarstvo, spoznal in izrazil tisto, kar drugi v svoji veri o koncu kapitalizma niso hoteli/zmogli opaziti. Podatki o stabilnejšem in dolgoročnejšem izboljševanju gospodarskih razmer v demokratičnih državah so ga prepričevali, da je kapitalizem še daleč od izumrtja, s prilagajanjem danim razmeram le privzema drugačno, do tedaj neznano obliko.¹⁶ Bančnik Otmar Pehani je ta porajajoči se novi sistem poimenoval "reformirani, relativni ali socialni liberalizem".¹⁷ Pa tudi Keynesove ideje, ki so ohranjale liberalno gospodarsko ureditev, so bile v slovenskem prostoru znane, vsaj intelektualcem že vse od leta 1934. Bistveni poudarki njegovega gospodarsko-socialnega teoretskega okvira so bili znani v interpretaciji Filipa Uratnika.¹⁸

Vse te ideje niso bile sestavni del vodilnih političnih strank ali skupin. Ostajale so v senci kot rezultat intelektualnega iskanja brez javno opaznega vpliva. In ravno na tem področju se je tik pred drugo svetovno premaknilo. Znotraj mladinskega odseka slovenskega dela Jugoslovanske nacionalne stranke (Omladina JNS) je prišlo do ponovne liberalne gospodarske misli, resda krepko popravljene oziroma posodobljene v smislu proticikličnosti, socialnih poudarkov in velike državne intervencijskoprerazdelitvene funkcije. Prepričanje te skupine lahko strnemo v nekaj točk. Prva bi bila pristajanje na liberalnodemokratični model družbene ureditve, se pravi na parlamentarno demokracijo in tržno gospodarstvo, v katerem je dobiček motiv podjetniškega udejstvovanja. Naloga države bi bila odpravljati največje vrzeli klasičnega ekonomskega liberalizma. Z intervencijo bi zagotavljala ublažitev cikličnega nihanja med blagostanjem in obubožanjem, gospodarski napredek bi moral potekati zlagoma. Pomembna naloga države bi morala biti zagotovitev uravnovešenega gospodarskega razvoja; vzpostavili naj bi tak sistem, v katerem bi se podjetniška pobuda neovirano sproščala v korist nosilca in družbe. Tako ekonomsko politiko bi morala spremljati tudi aktivna socialna politika, ki bi blažila premoženjske in druge socialne razlike v družbi z določitvijo obveznega zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja ter določanjem minimalnih mezd in drugih prejemkov prebivalstva v taki višini, ki bi zagotavljale vsakemu delovnemu članu družbe dostojno življenje.¹⁹ In v tem prepričanju so se povsem ujeli s pristaši Andreja Gosarja, ki je sicer izhajal iz katoliškega nazorskega kroga, vendar se je s

¹⁶ Drago Potočnik: Konjunktura v svetovnem gospodarstvu. V: Tehnika in gospodarstvo, 1936-1937, št. 5-6, str. 107-108.

¹⁷ Otmar Pehani: Proti anarhiji v gospodarstvu. Gospodarska in sociološka študija s posebnim ozirom na sodobno krizo človeka, njegovega gospodarstva, družbe, kulture, civilizacije in duha. Samozaložba, Ljubljana 1932.

¹⁸ Filip Uratnik: Teorija konjunktarnog kretanja po J. Maynardu Keynesu. Sadašnja kriza. Filip Uratnik, Ivo Lah: Aktualni problemi iz socialne politike in gospodarstva. Ljubljana, Maribor 1934, str. 25-46.

¹⁹ O njihovem idejno političnem razvoju in različnih strujah v Anka Vidovič - Miklavčič: Mladina med nacionalizmom in katolicizmom. pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalno-unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929-1941 v jugoslovanskem delu Slovenije. Ljubljana 1994, str. 193-242. Konkretno videnje slovenskega razvoja Omladine JNS pa je razvidno iz njihovega obsežnega programskega besedila "Politična, gospodarska in socialna načela", ki ga je izdal Banovinski odbor OJNS v Ljubljani 1940. leta.

svojim prepričanjem zelo oddaljil od prevladujočega miselnega toka znotraj tega tabora.

Žarko Lazarević

ECONOMIC CONCEPTS OF SLOVENIAN LIBERALISM

S u m m a r y

Two phenomena ruled the Slovenian space in the second half of the 19th century - latent anti-capitalism and latent nationalism. Anti-capitalism existed as an answer to the comparatively lower level of economic efficiency and lack of economic competitiveness in comparison with Germans, for example; and nationalism was an expression of aspirations for the emancipation in the political, social and economic areas. Both of these phenomena came together in the ideology of economic nationalism as a tool for social and economic modernisation of the Slovenian territories. This way of thinking, continuing well into the 1920s, was not favourably inclined towards a wider resonation of the liberal economic thought. It was adapted to the Slovenian space with its prevalent small business structure and, consequently, an extraordinarily important social note.

Liberal economic thought was put to a hard test in the 1930s, during the great economic crisis. The depth of changes, the scope of the crisis and its duration also influenced the foundations of Slovenian liberalism. Slovenian economic liberalism, already inconsistently defined, lost its social legitimacy. Not only in the circles which were not even close to it, but also among a significant percentage of the population, which otherwise accepted it as a background for their ideological profile. Thus it is not surprising that the principles of economic liberalism were soon abandoned also by the liberals themselves.

At the same time a serious fragmentation of the liberal camp is characteristic of this time, not only in the organisational sense. Thus economic liberalism was pushed to the brink of social developments.